

ÖNEMLİ KAVRAMLAR

Doğal çevre · Beşerî çevre · Değişim · Küresel ısınma · İklim değişikliği · Kuraklık · Erozyon · Toz fırtınası · Sulak alan · Göç · Nüfus artışı · Baraj · Sürdürülebilir çevre · Tarihî varlık · Restorasyon · Sözlü tarih

1. ÇEVREMİZ: DOĞAL VE BEŞERÎ

Etrafımızda iki tür çevre vardır. Birincisi doğal çevre, ikincisi beşerî çevredir. Doğal çevre doğada kendiliğinden bulunur. Beşerî çevreyi ise insanlar yapar.

DOĞAL ÇEVRE

Dağ, ova, vadi, akarsu, göl, deniz, şelale, orman

gibi varlıklardır.

Örnek: Bir gölün kıyısı, bir dağın yamacı, bir orman.

BEŞERÎ ÇEVRE

Ev, apartman, sokak, park, yol, köprü, hastane, okul, market

gibi insan yapımı yerlerdir.

Örnek: Okulunuz, mahallenizdeki park, şehrinizdeki köprü.

UNUTMA: Bu iki çevre zaman içinde değişir. Değişim geçmişte de vardı, bugün de sürüyor, bundan sonra da devam edecek.

2. DOĞAL ÇEVRE

Doğal çevre; dağ, ova, vadi, akarsu, göl, deniz, şelale, orman gibi varlıklardan oluşur. Bu varlıklar hem insanların hem de diğer canlıların yaşamı için çok önemlidir. İnsan ve hayvanların oksijen, su, gıda gibi ihtiyaçlarını karşılayan kaynaklardır.

Yerleşik hayata geçen ilk insanlar, yerleşim yerlerini temel ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri yerlere kurmuştur. Su ve gıda ihtiyacı için akarsu ve göl kenarlarını, verimli tarım arazilerini seçmişlerdir. Bu durum günümüzde de devam etmektedir. Bugün de birçok yerleşim yeri akarsu, göl, deniz kenarında ya da verimli tarım arazilerinin yakınındadır.

DİKKAT: Bazı yerleşim yerleri ise deprem riski sebebiyle zemini daha sağlam olan dağlık alanlara kurulmaktadır.

Doğal çevre; küresel ısınma, teknolojik gelişmeler, nüfus artışı, beşerî çevrenin genişlemesi, doğal kaynakların bilinçsizce tüketilmesi ve çevre kirliliği gibi sebeplerle zaman içinde değişikliğe uğrayabilmektedir.

3. BEŞERÎ ÇEVRE

Yaşam alanlarımızda ev, apartman, sokak, park, yol, köprü, hastane, okul, market gibi birçok yapı bulunur. Bunlar barınma, ulaşım, sağlık, eğitim, alışveriş, dinlenme ve eğlenme gibi ihtiyaçlarımızı karşılamak için yapılmıştır.

Aynı amaçlarla yapılmış medrese, bedesten, şifahane, türbe gibi tarihî varlıklara da çevremizde rastlayabiliriz. Yaşadığımız yerlerde inşa edilen bu eski ve yeni yapıların tamamı beşerî çevremizi oluşturur.

GÖREVİMİZ: Çevremizdeki tarihî varlıkları korumak hepimizin görevidir.

Tarihteki ilk yerleşim yerlerinde insanlar yaşam alanlarına genellikle ev ve ibadethaneler yapmıştır. Zamanla nüfusun artması, ihtiyaçların çeşitlenmesi ve teknolojinin gelişmesi ile beşerî çevre de değişmiştir.

Çevremiz = doğal + beşerî

4. ÇEVRE NEDEN DEĞİŞİR?

Doğal ve beşerî çevrede bazı değişimler olur. Bu değişim günümüze kadar devam etmiştir, bundan sonra da devam edecektir. Peki sebepleri nelerdir?

İNSANDAN KAYNAKLANANLAR

- İnsan nüfusunun artması
- İhtiyaçların çeşitlenmesi
- Teknolojinin gelişmesi
- Beşerî çevrenin genişlemesi
- Kaynakların bilinçsizce tüketilmesi
- Çevre kirliliği
- Ormanların yok edilmesi

DOĞADAN KAYNAKLANANLAR

- Küresel ısınma
- İklim olayları ve iklim değişikliği
- Kuraklık
- Doğa kaynaklı afetler

BAĞLANTI: Doğal çevre ile beşerî çevre birbirini etkiler. Beşerî çevre genişledikçe doğal çevre değişir; doğal çevre değiştikçe insanların yaşamı da değişir.

5. ÖRNEK OLAY: ALPER İLE BABASININ SOHBETİ

BALKONDAN GÖRÜLEN MANZARA

Alper ile babası balkonda çay içiyordu. Karşıda masmavi bir göl, gölün ardında başı dumanlı sıradağlar, tarihi köprü ve cami, yüksek katlı binalar görünüyordu. Alper babasına sordu: "Sen çocukken bu şehir nasıldı? Değişen şeyler oldu mu?"

Evler: Mahallede tek katlı, bahçeli, küçük evler vardı. Evin etrafındaki boş alanlar oyun alanıydı. Şimdi yüksek katlı, site şeklinde evler var.

Oyun: Tablet ve telefon yoktu; saklambac ve futbol oynanırdı. Şimdi spor salonları ve mahalle parkları var ama çocuklar birlikte pek vakit geçirmiyor.

Göl: Gölde yaklaşık yirmi çeşit balık vardı, şimdi üç çeşit kaldı. Su seviyesi epey düştü. Sebebi küresel ısınma, iklim değişikliği ve kuraklık olabilir.

Köprü: İnsanlar kayıklarla karşıya geçerdiler. Su seviyesi o kadar yüksekti ki tarihi köprüye kum torbaları dizilmişti. Yakın zamanda yeni köprü yapıldı, tarihi köprü araç trafiğine kapatıldı.

Nüfus ve iş: Eskiden insanlar tarım ve hayvancılıkla uğraşır, köylerde yaşırdı; fabrikalar azdı. Şimdi fabrikalar çoğaldı, köyden şehre göç arttı, nüfus hızla büyüdü, şehir geniş bir alana yayıldı. Konut, hastane, okul ihtiyacı arttı. Mahalle bakkallarının yerini büyük alışveriş merkezleri aldı.

Ulaşım: Araba sayısı arttıkça yollar genişledi ve çoğaldı. Ancak trafik, araç gürültüsü ve egzoz dumanı da arttı.

Tarihi cami: Yaklaşık sekiz asırdır dimdik ayakta ve mimarisi bugünkü camilerden çok farklı. Etrafındaki tek katlı evler ile dar sokaklar şehrin eski yerleşim alanıdır.

Alper'in sonucu: "Zaman içinde birçok şey değişmiş görünüyor. Bu değişimin bize kazandırdıkları olduğu gibi bizden aldıkları da var."

6. DEĞİŞİMİ NASIL FARK EDERİZ? · KONYA ÖRNEĞİ

Eski ve yeni görselleri karşılaştırmak, değişimi anlamamızın en kolay yoludur. Kitabınızda Konya'dan iki örnek verilmiştir.

ÖRNEK	NEYİ GÖSTERİR?	YILLAR
Meke Gölü	Doğal çevredeki değişimi gösterir.	2003 → 2024
Alaaddin Caddesi	Beşerî çevredeki değişimi gösterir.	1940 → 2020

HANGİ KAYNAKLARI KULLANIRIZ?: Eski ve yeni resim, fotoğraf, gazete haberi, hava fotoğrafı, şehir haritası ve şehir planları. Ayrıca aile büyüklerimizle yaptığımız sözlü tarih görüşmeleri de değişimi anlamamıza yardımcı olur.

Karşılaştırma yaparken iki soru sorarız: Hangi unsurlar değişti? ve Hangi unsurlar değişmedi?

7. BATMAN'DA BÜYÜK DEĞİŞİM

Batman, bölgede petrol bulunmasıyla kaderi değişen bir ilimizdir. Gerçekleştirilen yatırımlarla her alanda gelişim sağlamıştır.

YIL	NE OLDU?
1946	17 Ocak'ta 1361 metrede petrol bulundu.
1948	8 Mart'ta petrol çıkarılmaya başlandı.
1955	Türkiye'nin ilk petrol rafinerisi olan Batman Rafinerisi kuruldu.
1957	Batman ilçe oldu.
1990	Batman il oldu.
2007	Batman Üniversitesi kuruldu.
2020	Ilısu Barajı hizmete açıldı.
2021	Hasankeyf-2 Köprüsü hizmete açıldı.
2024	Yeni sanayi tesisleri kuruldu.

NE ÖĞRENİYORUZ?: Bir yer altı kaynağının bulunması; ilin nüfusunu, yerleşim alanlarını, ulaşımını, sanayisini ve eğitimini birlikte değiştirebilir.

8. DEĞİŞİM NELERİ ETKİLER?

Doğal ve beşerî çevremizde yaşanan değişimler yaşadığımız ili birçok açıdan etkileyebilir.

- Baraj: Kurak topraklara sulama imkânı oluşturup tarım alanlarının genişlemesini sağlayabilir. Ancak ormanlık alanların sular altında kalmasına da sebep olabilir.
- Fabrikalar: İlin göç almasını sağlayıp nüfusunu artırabilir.
- Nüfus artışı: Bina sayısı artar ve yerleşim alanı genişler.
- Yeni yol ve caddeler: Ulaşım imkânlarını geliştirip çeşitlendirir.

Bir ildeki değişimi incelerken şu altı unsura bakarız:

- Arazi kullanımı
- Bitki örtüsü
- Su kaynakları
- Nüfus
- Ulaşım sistemleri
- Yerleşim alanları

9. DEĞİŞİMİN OLUMSUZ SONUÇLARI

Çevremizde meydana gelen değişimler bazen olumsuz sonuçlar ortaya çıkarabilir. Aşağıdaki iki haber bunu anlatıyor.

HABER • TOZ FIRTINALARININ EN ÖNEMLİ NEDENİ BITKİ ÖRTÜSÜNÜN TAHİRİP OLMASI

İstanbul Üniversitesinden yapılan açıklamada, özellikle ülkemizin iç kesimleri ve güneydoğusunda bitki örtüsünün tahrip edilmesiyle erozyonun arttığına, bunun sonucunda da toz firtınalarının yaşandığına dikkat çekildi.

! Toz firtınaları günlük yaşamı olumsuz etkiliyor, sağlık sorunlarını tetikliyor ve tarım alanlarına zarar veriyor.

HABER • KURUYAN SULAK ALANLAR SU VARLIĞIMIZI TEHDİT EDİYOR

Uzmanlar, geçtiğimiz yüzyılda Türkiye'nin sulak alanlarının yüzde kırkını kaybettiğini, bu durumun su canlılığı çeşitliliğini azalttığını dile getirdi.

! Sulak alanların azalması tarımı ve içme suyu imkânlarını da olumsuz etkiliyor. Uzmanlar ayrıca su kaynaklarımızın kirlilik tehdidi ile karşı karşıya olduğu konusunda uyardı.

Yaşanan değişim doğal çevremiz gibi beşerî çevremizi de etkileyebilir. Tarihî mekân, yapı, yol, köprü ve sosyal tesisler gibi beşerî çevre unsurları zarar görebilir.

10. ÇEVREMİZ GELECEK NESİLLERE MIRASTIR

Doğal ve beşerî çevre unsurlarımız, gelecek nesillere bırakacağımız önemli miraslardır. Bu sebeple ülkemizde doğal ve beşerî çevrenin korunması ve sürdürülebilir çevre bilincinin oluşturulması için projeler geliştirilir. Bu projeler yetkili birimler ve sivil toplum kuruluşları tarafından hazırlanıp uygulanır.

"YEŞİL VATAN • BENİM OKULUM GELECEĞE ÇARE"

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı,
çevre ve sürdürülebilirlik
faaliyetlerinin uygulanması hedefiyle bu etkinlikleri hayata geçirdi.
Öğrencilerin

çevreye duyarlı ve sorumluluk sahibi

bireyler olarak yetişmesi esas alınır.

Anlayış: "Yeşil Vatan'ı korumak, vatani korumaktır!"

ATATÜRK KÖŞKÜ RESTORASYONU

Mustafa Kemal Atatürk'ün

Trabzon

ziyaretlerinde konakladığı Atatürk Köşkü'ndeki

yıpranmalar

nedeniyle T.C.

Kültür ve Turizm Bakanlığınca

restorasyon projesi başlatıldı.

Köşk, proje tamamlanınca cumhuriyetimizin 100. yılında kapılarını ziyaretçilerine yeniden açtı.

SANA DÜŞEN GÖREV: Doğal ve beşerî çevrenin korunmasında senin de görevlerin vardır: çevreni temiz tutmak, su ve enerjiyi tasarruflu kullanmak, ağaçlara zarar vermemek ve tarihî varlıkları korumak.

11. ALTI ŞAPKALI DÜŞÜNME TEKNİĞİ

Bir konuyu her yönüyle düşünmek için altı şapkalı düşünme tekniği kullanılır. Her rengin şapkası farklı bir düşünce tarzını temsil eder. Sıra sende olduğunda o şapkanın bakış açısıyla konuşursun.

ŞAPKA	NEYİ TEMSİL EDER?
Sarı Şapka	Faydalı ve olumlu düşünme ile ilgilidir.
Mavi Şapka	Olayları özetleyici, birleştirici ve toparlayıcıdır.
Beyaz Şapka	Tarafsızdır; bilimsel ve net bilgiler verir.
Siyah Şapka	Karamsardır; olumsuz yönleri odaklanır.
Kırmızı Şapka	Olaylara duygusal bakış açısıyla yaklaşır.
Yeşil Şapka	Geleceğe yönelik fikir üretmeye önem verir.

12. YUSUFELİ BARAJI: SEBEP VE SONUÇ

ÖRNEK OLAY - YERLEŞİM YERLERİ DEĞİŞEN KÖYLÜLER

Artvin'in Yusufeli ilçesinde Çoruh Nehri üzerine Yusufeli Barajı inşa edildi. Barajın yapılmasıyla Yeniköy, Tekkale, Irmakyanı, Çeltikdüzü, Çevreli, İshan ve Meşecik köyleri sular altında kaldı.

Köy sakinleri eski yerleşim yerlerini geride bırakırken hüznüldü.

Modern villa şeklinde inşa edilen yeni evler köy sakinlerini mutlu etti. Yeni yapılan yedi köyde toplam beş yüz yedi konutun yanı sıra bazı iş yerleri, oyun parkları ve sosyal yaşam alanları da yer aldı.

Köylüler, yaklaşık bir yıl önce taşındıkları yeni yerleşim yerlerindeki hayatlarına alıştı.

Neler değişti? Baraj; su kaynaklarını, bitki örtüsünü, yerleşim alanlarını ve nüfusu birlikte etkiledi. Her değişimin hem sebepleri hem de sonuçları vardır.

13. HIZLI TEKRAR

- Doğal çevre: Dağ, ova, vadi, akarsu, göl, deniz, şelale, orman.
- Beşerî çevre: Ev, yol, köprü, hastane, okul, market gibi insan yapıları.
- İlk yerleşimler: Akarsu, göl kenarı ve verimli tarım arazileri.
- Değişim sebepleri: Nüfus artışı, teknoloji, küresel ısınma, kirlilik.
- Erozyon: Bitki örtüsü tahrip olunca artar, toz fırtınası getirir.
- Sulak alanlar: Türkiye bir yüzyılda yüzde kırkını kaybetti.
- Baraj: Tarım alanını genişletir; ormanı sular altında bırakabilir.
- Batman: Petrolle değişen il; 1990'da il oldu.
- Altı unsur: Arazi kullanımı, bitki örtüsü, su kaynakları, nüfus, ulaşım, yerleşim alanları.
- Sürdürülebilir çevre: Doğal ve beşerî çevreyi geleceğe miras bırakmak.

"Yeşil Vatan'ı korumak, vatani korumaktır!"

— T.C. Millî Eğitim Bakanlığı · "Benim Okulum Geleceğe Çare" etkinliklerinin anlayışı